

## DIN ISTORIA IOBĂGIMII ROMÂNE TRANSILVĂNENE. IOBAGI ROMÂNI ÎN POLONIA ÎN SEC. XVI.

După stingerea Iagellonilor prin moartea lui Sigismund II August în 1572 și după scurta domnie a lui Henric de Valois, tronul Poloniei a fost ocupat, în 1576, de Ștefan Báthory, care cu cinci ani mai înainte, în 1571, ajunsese principe al Transilvaniei. În aceste împrejurări, relațiile economice, politice și culturale mai vechi dintre Transilvania și Polonia s-au intensificat mult în anii 1576—1586, când principele transilvănean a domnit în Polonia.

Dacă facem abstracție de frecvențele achiziționări de vin unguresc — de multe ori transilvănean — pe seama Curții regale polone și ne referim la relațiile comerciale cu caracter mai larg, constatăm un viu trafic comercial între Transilvania și Polonia, îndeosebi cu orașele comerciale din sud (Cracovia, Liov). În anii 1578—1579, negustorii transilvăneni, mai ales din Brașov, au cumpărat la Liov, în afară de coase, cositor etc., 141 de postavuri diferite (Luński, german, carasia, sziff Tuch, de Breslau), adică 5640 coți pol. (= 3098,61 m).<sup>1</sup> La Cracovia, în 1584, se amintește că negustori din Oradea Mare au cumpărat 22 bella (= cca 21.120 coți pol.) de postav de Görlitz (Silezia) și 25 bella (= circa 24.000 coți pol.) de postav simplu<sup>2</sup>, ceea ce dă un total de 45.120 coți pol. sau 24.788,92 m, socotind valoarea cotului polon (łokiet) cu 54,94 cm. Acestea sînt doar cîteva exemple, izolate, dar nu mai puțin grăitoare pentru existența relațiilor comerciale polono-transilvănene în vremea lui Ștefan Báthory, după a cărui moarte ele aveau să ia o mare dezvoltare, așa cum o dovedesc registrele vamale (Księgi celne) ale Cracoviei, din ultimii ani ai secolului al XVI-lea<sup>3</sup>.

Frecvente au fost de asemenea legăturile politice dintre Transilvania și Polonia în acel timp. Nenumărați slujitori mai mari ori mai mici, din serviciul lui Ștefan Báthory, au fost transilvăneni, nenumărate au fost

---

<sup>1</sup> R. Rybarski, *Handel i polityka handlowa Polski w XVI stuleciu*, II, Poznań, 1929, p. 255—256.

<sup>2</sup> *Ibidem*, p. 204—205.

<sup>3</sup> Cracovia, Wojewódzkie Archiwum Państwowe (ul. Sienna 16), Księgi celne, Mss. Nr. 2116 (1592), 2117 (1593), 2118 (1594), 2119 (1595), 2120 (1597), 2121 (1599), 2121 (1600). Aceste materiale arhivistice le-am folosit în lucrarea noastră în mss. *Relațiile comerciale ale Clujului cu Cracovia la sfîrșitul sec. al XVI-lea*.

soliile care au făcut atunci drumul între Polonia și Transilvania, în diferite afaceri economice și politice.

Pe linia acestor intense legături polono-transilvănene, au ajuns în Polonia, în timpul lui Ștefan Báthory, nu numai nobili ardeleni, ci — ceea ce e mai important — numeroși iobagi români, unguri și secui din Transilvania, care au slujit fie la Curtea lui Ștefan Báthory, fie ca mercenari în armata polonă. De iobagii și nobilii unguri din Transilvania, aflători în Polonia în anii 1576—1586, s-a ocupat istoriografia burgheză maghiară (Szádeczky-Kardoss Lajos<sup>4</sup>, Veress Endre<sup>5</sup>, Divéki Adorján<sup>6</sup>), care însă nu s-a interesat aproape deloc de românii transilvăneni aflători în Polonia în aceeași perioadă de timp. De altfel, nici istoriografia burgheză română nu a dat o atenție deosebită acestei chestiuni. Singura contribuție în această problemă o datorăm lui Nicolae Iorga, care s-a mulțumit să întocmească o listă de 113 nume de români transilvăneni care au slujit în Polonia pe timpul lui Ștefan Báthory<sup>7</sup>. La întocmirea listei sale, N. Iorga s-a folosit de socotelile curții lui Ștefan Báthory, editate de Andrei Veress<sup>8</sup>.

De asemenea, trebuie menționat faptul că, cu excepția lui Iorga și Szádeczky, istoriografia mai veche ori mai nouă nu pomeneste nimic despre românii transilvăneni aflați în slujba lui Ștefan Báthory, mulțumindu-se, în cazul mercenarilor din oastea polonă a epocii, să vorbească doar de scoțieni, italieni, nemți și unguri<sup>9</sup>.

Informațiile privitoare la românii transilvăneni, aflați în slujba polonă în timpul lui Ștefan Báthory, s-au păstrat în Arhiva centrală a actelor vechi (Archiwum Glowne akt dawnych, abr. AGAD) din Varșovia, în secția Archiwum skarbu koronnego (Arhiva vistieriei regale) fondurile Działy skarbowe (Regestra perceptorum et distributorum de privatis proventibus S.M.R. Serja główna 1507—1605) și Rachunki królewskie, oddział 1388—1792. Din aceste fonduri extrem de mari (primul are peste 350 vol., iar al doilea 391 vol.), o serie de tomuri se referă la perioada lui

<sup>4</sup> *Báthory István lengyel király magyar katonái az 1580-i orosz háborúban* (Ostașii maghiari ai regelui polon Șt. Báthory în războiul cu rușii din 1580), în *Had-történelmi Közlemények*, 1931, XXXII, p. 1—30. El dă doar numele următorilor 9 mercenari români transilvăneni: Radul, Nagoy, Mureșan, Opra Damsul (!), Stanczyl Oláh, Dumșa (!), Ztepaniga, Lupul Kardos (*ibid.*, p. 11).

<sup>5</sup> *Lengyelországi adalékok hazánk s főleg Erdély XVI—XVIII. századi történetéhez* (Contribuții polone la istoria patriei noastre și mai ales a Transilvaniei din sec. XVI—XVIII). Budapesta, 1896.

<sup>6</sup> *Les hongrois en Pologne à l'époque d'Etienne Báthory*, în *Etienne Báthory, roi de Pologne, prince de Transylvanie*, Cracovia, 1935, p. 105—132.

<sup>7</sup> *Știri mărunte de istorie românească*, în *Revista Istorică*, 1921, VII, 10—12, p. 209—210.

<sup>8</sup> *Infra*, nota 11.

<sup>9</sup> Vezi, între alții, M. Bobrzyński, *Přehled dějin polských*. Přeložil Jaroslav Bidlo, Praga, f.a., p. 265; I. Macúrek, *Dějiny polského národa*. Praga, 1948, p. 139—140; S. Arnold — I. Michalski — K. Piwarski, *Historia Polski od połowy XV w. do r. 1795*, Varșovia, 1955, p. 85; *Očerki istorii SSSR. Period feudalizma. Konec XV. v. — načalo XVII v.*, Moscova, 1955, p. 390.

Ștefan Báthory. Materialele privitoare la Transilvania au fost extrase și publicate de Andrei Veress, atât în contribuția sa din 1896, amintită mai înainte,<sup>10</sup> cât și — mai ales — într-un volum cuprinzând socotelile Curții lui Ștefan Báthory<sup>11</sup>. Aceste materiale au fost cunoscute și utilizate și de istoriografia polonă, de exemplu de istoricul Adolf Pawiński, care a editat registrele de socoteli ale tezaurariatului regatului polon<sup>12</sup>. În cele de mai jos, ne vom folosi de materialele editate de A. Veress, pe care le vom completa cu unele date mărunte, extrase de noi din cele două fonduri de arhivă amintite mai sus, din care am parcurs circa 70 tomuri, în toamna anului 1956, cu ocazia cercetărilor noastre în Arhiva centrală a actelor vechi din Varșovia.

Iobagii români transilvăneni, care au ajuns în Polonia în timpul lui Ștefan Báthory, au fost folosiți unii la Curte, ca grăjdari (*agasones*) și vizitii (*aurigae*), iar alții, în armata polonă, ca mercenari.

Încă din primul an de domnie al lui Ștefan Báthory, se amintesc iobagi români transilvăneni la Curtea lui. Astfel, în 1576, printre grăjdari întâlnim pe Luca Oláh, Gheorghe Manea (*Mamnia*), iar ca vizitii (*aurigae et rhedarii*) pe Vlasie Radul (Blasiu Ráduly) și Petru Orgovan<sup>13</sup>. Ultimii doi figurează și în 1578, printre vizitii, alături de ceilalți doi grăjdari<sup>14</sup>. În 1578 printre cei „noviter ex Transilvania cum equis Suae Maiestatis Regiae venientes et în servitium suscepti” aflăm pe Radu din Beclean (*Bethleni*) și Lucaci din Făgăraș (*Fogorosi Lukács*)<sup>15</sup>. În 1580, numărul iobagilor români, grăjdari și vizitii în serviciul lui Ștefan Báthory, a crescut foarte mult. Printre grăjdari aflăm în acest an și în anii 1581—1583 pe următorii: Oprea (*Opra*), Oprea cel Mic (*Kis Opra*), Oprea cel Bătrîn (*Stary Opra*), Oprea din Drid (*Dridi Opra*)<sup>16</sup>, Stoica din Făgăraș (*Fogorasi Stoyka*), Oprea din Făgăraș (*Fogorasi Opra*), Matei Corbea (*Korba*), Stoica cel Mic (*minor*), Stoica cel Bătrîn (*stary*), probabil cel amintit mai înainte sub numele de Stoica din Făgăraș<sup>17</sup>. Mai numeroși sînt vizitii amintiți în registrele polone de socoteli în anii 1580—1583. La 10 mai 1580, au fost primiți în slujbă la Vilna următorii iobagi români printre „aurigae hungari cum equis ex Transilvania venientes”: Radu cu tovarășul (*Raduly cum socio*), Ștefan din Ruscior (Rușor, Riușor) (*Stephanus Roszczwri*), Guță Oprea (*Guczua Opra*), Barbu din Sărata (*Szarátai Barbó*), Radul Stanciu (*Raduly Sztanczul*), Stoica Barbul (*Sztojka Barbul*), Stanciul Pepele (*Stanczul Papele*), Stoica Ropad (*Ztoyka*

<sup>10</sup> Vezi mai sus, nota 5.

<sup>11</sup> *Rationes curiae Stephani Báthory regis Poloniae historiam Hungariae et Transylvaniae illustrantes* (1576—1586). Budapesta, 1918. (Fontes Rerum Hungaricarum, III).

<sup>12</sup> *Księgi podskarbińskie z czasów Stefana Batorego (1576—1586)*, Varșovia, 1881 (Źródła dziejowe, IX). Există un podskarbi koronny = thesaurarius regni și un podskarbi nadworny = thesaurarius curiae regiae.

<sup>13</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, p. 15.

<sup>14</sup> *Ibidem*, p. 8—9.

<sup>15</sup> *Ibidem*, p. 48.

<sup>16</sup> *Ibidem*, p. 90.

<sup>17</sup> AGAD, Archivum skarbu koronnego, Działy skarbowe, Regestra perceptorum et distributorum... t. 260 (1580), ff. 150 r., 153 v., 158 r.; t. 261 (1581), ff. 127, 130—130 v., 132 v.; 263 (1582), ff. 134 v., 139—139 v., 142 v., 146; t. 268 (1583), ff. 164 v. — 165, 166 v. — 167, 169 v. — 171, 173 v.; t. 269 (1583), ff. 182—182 v., 184 v. — 185, 187 v. — 188, 190 v.; t. 352 (1580), ff. 193, 195 v., 200, 202 v., 204—204 v.; A. Veress, *Rationes curiae*, p. 88—90, 194—196.

*Ropad*)<sup>18</sup>. Tot în 1580, printre vizitii se amintesc: Radu, Oprea din Făgăraș (*Fogorasi Opra*), Stanciu, Stoica, ambii din Făgăraș, Radul cel Mic (*Kis Radul*), Barbu (*Barbo*), Ioan Conea (*Konya*), Ștefan Mocea (*Mocha*), Manu din Lisa (*Lészai Manó*), Barbu Hofai (?), Ștefan Oláh. În același an, Radu cel Mic este arătat ca „a curia dimissus”<sup>19</sup>.

În 1581—1583 se amintesc, pe lângă câțiva trecuți în registrul de socoteli în anul 1580, ca: Radu, Stanciu din Făgăraș, Barbu, Stoica<sup>20</sup>, și unui noi, care au venit în Polonia în 1582, aducând cai din Transilvania, și fiind lăsați să se înapoieze (aurige sive kocsisi hungari ex Transylvania cum equis venientes et iterum dimissi). Aceștia sînt: Ioan Cioară (*Chorra*), Oprea Cioară (*Opra Chora*), Oprea Bar, Stan Sulu, Stanciu Brinză (*Stanczul Bryndze*), Stan Novac (*Novák*), Oprea Răspop (*Opra Rospop*), Radu Barbu<sup>21</sup>. În 1583, printre cei care s-au înapoiat în Transilvania (qui Transilvaniam discesserunt) se află și Cociș Jurj (*Kotczyusz Dziurcz*) și Matei din Făgăraș (*Fogorász Math.*)<sup>22</sup>. În anii 1585—1586 în registrele polone de socoteli apar iarăși nume de români transilvăneni folosiți ca grăjdari, vizitii sau îngrijitori de cai la curtea lui Ștefan Báthory. Printre grăjdari se află amintiți: Băncilă (*Bancilla*), Stoica cel Mic (*Kis Sztojka*), Oprea din Făgăraș (*Fogorasz Opra*), Coza (*Koza*), Ioan din Făgăraș (*Fogorassy*), Nicolae din Făgăraș<sup>23</sup>. În 1586, în afară de Oprea din Făgăraș, este înregistrat un Stoica (*Stoyka*) și un Lăudat (*Laudath*), îngrijind, se pare, de caii lui Ștefan Báthory rămași la Grodno după moartea regelui.<sup>24</sup>

Din numele date mai sus, se vede că iobagii transilvăneni, înregistrați ca grăjdari și vizitii la curtea polonă în timpul lui Ștefan Báthory, au fost relativ numeroși. Deși fonetismul polon ori maghiar ce s-a dat numelor lor de către slujbașul polon sau maghiar, care i-a trecut în registre, le-a alterat numele, cei de mai sus pot fi considerați sigur români. Alături de ei — așa cum rezultă din registrele de socoteli ale vistieriei polone — au slujit ca grăjdari și vizitii, la curtea lui Ștefan Báthory, și unguri, poloni, cehi, sîrbi ori alții. Aceleași registre ne permit să aflăm și plata ce o primeau acolo grăjdarii și vizitii români ardeleni și soroacele cînd li se făcea plata. Fiecare grăjdar și vizitiu primea, obișnuit, pe un trimestru (pro quartali uno integro) 12,6 fl., adică, pe lună 4,2 fl., deci 4 fl. și 2 groși. Vom vedea mai jos, cînd ne vom ocupa de mercenarii din

<sup>18</sup> AGAD, Rachunki królewskie, t. 253 (1580) f. 126; A. Veress, *Rationes curiae*, p. 9.

<sup>19</sup> AGAD, Archivum skarbu koronnego, Działy skarbowe, Regestra perceptorum et distributorum ..., t. 260 (1580), ff. 150 v., 152 r., 159 r., 161 v.; t. 352, ff. 194, 201, 203—203 v., 204 v.; A. Veress, *Rationes curiae*, p. 88—90.

<sup>20</sup> AGAD, Archivum skarbu koronnego, Działy skarbowe, Regestra perceptorum et distributorum ..., t. 261 (1581), ff. 128—128 v., 130—133 v., 133—133 v.; t. 263 (1582), ff. 135 v. — 136, 137, 140—140 v., 143—143 v., 146; t. 268 (1583), ff. 165 v., 167—168, 169 v. — 171; t. 269 (1583), ff. 188—188 v., 191 v. (Iacob Giorgi), f. 304—304 v.; A. Veress, *Rationes curiae*, p. 194.

<sup>21</sup> AGAD, Archivum skarbu koronnego, Działy skarbowe, Regestra perceptorum et distributorum ..., t. 263 (1582), ff. 149—149 v.; A. Veress, *Rationes curiae*, p. 171—172.

<sup>22</sup> AGAD, Archivum skarbu koronnego, Działy skarbowe, Regestra perceptorum et distributorum ..., t. 269 (1583), f. 183 v.

<sup>23</sup> AGAD, Rachunki królewskie, t. 278 (1586), ff. 59—59 v.; A. Veress, *op. cit.*, p. 224.

<sup>24</sup> AGAD, Rachunki królewskie, t. 344/345, f. 8 v.

armata lui Ștefan Báthory, ce reprezenta această sumă. Plata grăjdarilor, căruțașilor și vizitiilor se făcea de 4 ori pe an, tot la trei luni (5. I.—5. IV., 5. IV.—5. VII., 5. VII.—5. X. și 5. X.—5. I. anul următor)<sup>25</sup>. Se întâmpla uneori să se plătească o dată pentru două trimestre („pro quartalibus utrisque“)<sup>26</sup>. În afară de plata în bani, grăjdarii și vizitiile români, ca și alți slujitori și servitori de la curte, mai primeau și postav, obișnuit carasie<sup>27</sup>, din care își confecționau uniformele. Primeau însă și alte postavuri: fainlundiș, semiscarlat, postav de Moravia<sup>28</sup>.

În vreo două cazuri se întâlnesc nume de români printre *pueri sive clientes*, adică aprozii de la curte. Astfel, în 1581, printre *pueri* figurează un Körtvélyési<sup>29</sup>, probabil român din Curtuiuşul Chioarei. În 1586, la Grodno, printre aprozii lui Ștefan Báthory, aflăm și pe românul Brinză (*Brindza*)<sup>30</sup>. Aprozii erau plătiți cu 6 fl. pe trimestru, erau îmbrăcați de rege, primind postav (fainlundisz, carasia) pentru haine, și încălțăminte (*pro caligis*), mîncau la bucătăria curții<sup>31</sup>. Aprozii primeau și piei de vulpe sau, în locul lor, bani<sup>32</sup>, ceea ce dovedește că aceste piei făceau parte din dotația lor.

Printre pedestrașii din garda regelui (*pedites praetoriani*) am aflat numai un singur ostaș pe care-l considerăm român: *Gheorghe Gooi*<sup>33</sup>. Prin urmare N. Iorga<sup>34</sup> greșește când, referindu-se la iobagii români transilvăneni trecuți în registrele polone, îi socotește pe toți „soldați ai gărzii ungurești a regelui“. De fapt, e vorba de mercenari români, slujind în oastea polonă.

Românii transilvăneni, înrolați în armata polonă ca mercenari, în timpul lui Ștefan Báthory, au fost mult mai numeroși. Prezența lor în Polonia, alături de mercenari scoțieni, nemți, italieni, unguri, secui, sirbi, ruteni și alții, trebuie pusă în legătură cu reforma militară a numitului rege. Prin al treilea sfert al sec. al XVI-lea, forțele armate ale statului polono-lituan erau relativ modeste. Nucleul armatei polone îl forma din vechime și mai ales din timpul lui Cazimir cel Mare, așa numita mobilizare generală (*pospolite ruszenie*), când, la invazia dușmanului, întregul „popor“ adică în concepția de atunci șleahța, venea la oaste. De la începutul sec.

<sup>25</sup> AGAD, Archiwum skarbu koronnego, Regestra perceptorum et distributorum ... , t. 261 (1581), ff. 127, 130—131; t. 263 (1582), ff. 134—148.

<sup>26</sup> AGAD, Archiwum skarbu koronnego, Regestra perceptorum, t. 261 (1581), ff. 133—134.

<sup>27</sup> AGAD, *ibidem*, t. 269 (1583), f. 290 v. Carasia era un postav care semăna cu abaua din Transilvania din care își fac haine țărani.

<sup>28</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, pp. 91—134, 173, 205. Fainlundișul era un postav mai bun, englez, olandez sau german.

<sup>29</sup> *Ibidem*, p. 135.

<sup>30</sup> *Ibidem*, p. 223.

<sup>31</sup> *Ibidem*, pp. 4, 32, 172 (1582).

<sup>32</sup> *Ibidem*, p. 173.

<sup>33</sup> *Ibidem*, p. 24 (1576) și p. 24 n. 1, unde A. Veress scrie că, neputînd identifica caracterul unguresc al numelui, l-a scris literă cu literă.

<sup>34</sup> *Op. cit.*, p. 209.

al XVI-lea, sistemul acesta se dovedi falimentar, deoarece mobilizarea generală (*pospolite ruszenie*), trebuie proclamată de dietă. Se purtau discuții interminabile, șleahta căuta să evite plecarea la oaste și de multe ori mai înainte ca nobilimea anarhică să fi luat o hotărîre, inamicul pătrundea în țară și jefuia ținuturi întregi. Dar în sec. al XVI-lea, sistemul acesta se dovedi falimentar și sub alt raport: deobicei armata era înarmată cu arme primitive, nu avea o disciplină severă, nu era capabilă de acțiuni importante și adeseori se aduna numai pentru a smulge regelui noi privilegii în interesul de clasă al stărilor medievale. Din aceste motive și ținînd seama de marea dezvoltare luată pe atunci de arta militară europeană, era necesară organizarea forțelor armate pe o altă bază. Era nevoie de o armată permanentă și disciplinată. În acest scop, în prima jumătate a sec. al XVI-lea, s-a recurs la cetele de mercenari alcătuite în majoritate din străini (cehi, nemți, sirbi), înarmați cu redutabilele arme husite. Dar detașamentele de mercenari erau insuficiente pentru apărarea țării și se impunea cu necesitate organizarea unei armate permanente polone. Încercările făcute în acest scop, în sec. al XVI-lea, au fost compromise de egoismul de clasă al șleahtei, care nu s-a arătat dispusă să sacrifice mijloace materiale pentru apărarea țării. O adevărată reformă militară s-a realizat abia sub Ștefan Báthory. El a întreprins modernizarea armamentului cavaleriei grele (husarii), la care a adăugat detașamentele de cazaci zaporojeni și, pentru prima oară, așa numita *piechota łanowa* sau *wybraniecka*, recrutată din iobagii și tîrgoveții de pe domeniile regale (fiscale) care, în schimbul slujbei militare, dobîndeau scutire de obligațiile feudale. Cea mai mare forță a armatei polone, pe vremea lui Ștefan Báthory, o constituiau mercenarii străini (circa 40.000—50.000), instruiți de specialiști militari italieni.<sup>35</sup>

În rîndurile mercenarilor apar și numeroși români transilvăneni.

Chiar din primul an al domniei sale, 1576, Ștefan Báthory a adus din Transilvania iobagi pe care i-a întrebuintat în războiul împotriva Gdańskului<sup>36</sup>. Între cei 530 de mercenari, care au luptat în 1576—1577 pentru înfringerea cerbiciei patriatului din Gdańsk, care refuza să recunoască pe noul rege, alături de unguri din Transilvania, din Partium și din comitatele Ungariei superioare, au fost și iobagi români din Transilvania.<sup>37</sup> Astfel, ca ostași de rînd sînt pomeniți: Todor cel Mare (*Nagy*), Simion din Făgăraș (*Fogorasi Simon*), Simion Cioti (*Chyoti*) (?), Birlea (*Berla*) Mihai, Ștefan Bălăești (*Balaesti*), Gheorghe Isăcuș (?) (*Iszákos* = ung. Băutorul, cel care bea), Barb Vlășie, Crista (*Christo*) Ion, Sindi (*Szindi*) Ion, Ganea (*Kanya*) Ion, Crăciun (*Kracsun*) Dragul, Manea (*Manyi*) Adam, Raț (*Rącz*) Simion, Gîrba (*Girba*) Pavel, Nandra Lupu (*Farkas*), Stanciu (*Sztáncsul*) Mihai, Todor Vlășie, Lobodă Lupul (*Laboda Farkas*), Moldovan (*Moldovai*) Petru (decursion), Lugojan Nicolae, Radu Gheorghe, Morar Drăghici (*Molnár Dragics*), Olexa Alexandru, Moldovan (*Moldovai*) Ion, Popa Ion, Sereni (*Szerényi*) Radu (probabil: Radu din Severin), Cosma (*Kozma*) Mihai, Baltazar din Șomcuta (*Somkuti*) (?).

<sup>35</sup> I. Macûrek, *op. cit.*, p. 137—140; S. Arnold — I. Michalski — K. Piwarski, *op. cit.*, p. 85; M. Kukiel, *Zarys historyi wojskowości w Polsce*. Cracovia, 1929, p. 58—59.

<sup>36</sup> Veress E., *Lengyelország adalékai*, p. 24—25.

<sup>37</sup> *Ibidem*, p. 26.

Gherguț (*Gergucz*) Gheorghe, Ștefan din Curtuiuș (*Körtvélyesi*), Mircea (*Mircse*) Damian<sup>38</sup>. Tot în 1576 mai întâlnim pe: Poenar (?) Vlasie (*Pienar Blasiu*) și Voina (*Vajna*) Andrei<sup>39</sup>. În 1578, la 31 ianuarie, în lista de plată a mercenarilor „unguri” (*Solutio peditum hungarorum die 31 ianuarii 1578 facta*) sînt trecuți și următorii români transilvăneni: Ion Gaiță (*Kayczia*), Andrei Leuștean (*Lestán*), Iacob Oláh, Dragul Crăciun (probabil tot cel din 1576/1577), Niță Neacșul (*Nixa Nexul*), Nandra Lupu (*Wolfgangus*) (probabil cel din 1576/1577), Mihai Stanciu (probabil cel din 1576/1577), Nicolae Săcășan (*Sagasan*), Ioan Podar (*Podor*), Petru Moldovan (*Moldovai*), Drăghici Morar (*Molnár*), (probabil cel din 1576/1577), Gheorghe Rada, Alexandru Olexa (și în 1576/1577), Ion Moldovan (*Moldovai*) (și în 1576/1577), Ion Popa (și în 1576/1577), Mihai Simion (*Simiowan*), Radu Sereni (*Szereni*) (și în 1576/1577), Petru Gaiță (*Kaiczya*), Mihai Cosma (*Kozma*) (și în 1576/1577), Nicolae Petrică (*Petriki*), Ciubotă (*Zubota*) Ion, Ciubotă Lupu (*Wolfgang*), Matei Gaiță (*Kayczya*).<sup>40</sup> În 1580, la Vilna, în lista de plată a pedestrașilor (*Solutio peditum mensis octobris usque 26 diem mensis decembris 1580*) apar: Gaspar Moldovan (*Moldovai*), Olexa, Ștefan Oprea (*Opra*), Nicolae Pan, Mihai Șolean (*Szolean*), Petru Gaiță (*Kaycza*), (probabil cel din 1578), Ștefan Costa (*Kosztá*), Ion Voica, Nicolae Săcășan (*Sagasan*), (și în 1578), Gherasim Șeulia (*Hárazym Szeule, Szeuele*), Ion Ciorba (?) (*Csorba*), Matei Codre (*Codri*), Iacob Oláh (și în 1578), Ilie Oláh, Nicolae Bogdan (*Bogdani*), Fodor Olexa, Petru Moldovan (*Moldovai*) (și în 1578), Mihai Simion (*Simiowan*), Ioan Dan, Andrei Leuștean (*Lestán*) (poate cel din 1578), Petru Dan, Petru Oláh, Iacob Stoica (*Sztojka*), Ion Ruja (*Ruzsa*). La Grodno, tot în 1580, este menționat din nou Nicolae Pan, iar la Newel, următorii: Bucur din Făgăraș (*Fogorasi Bukur*), Petru Ciucur (*Chyukoř*), Raț (*Rác*) Radu, Ion Fodor, Oprea Danciu (*Opra Dancsul*) (decurion), Stanciu Olosac (?) (*Stanczil Olosak*), Mihai Puluț (*Pulucz*), Vlasie Petrașcu (*Petrasco*), Nicolae Pap, Ion Cosma (*Kozma*), cu toții în decuria (grupa) lui Oprea Danciu<sup>41</sup>. Tot la Newel, în 1580, întâlnim două decurii formate aproape în întregime din iobagi români transilvăneni. În decuria lui Nicolae Szlovan (?), se aflau Oprea Danciu (*Dancsul Opra*), Nicolae Pribeagu (*Pribek*)<sup>42</sup>, Dumitru Raț (*Rác*), Mihai Ștefănică (*Sztepaniga*)<sup>43</sup>, Lupu Murășan (*Wolfgang Mumasan*), (de sigur scris greșit); iar în decuria lui Martin Pribeček (?) pe: Ioan Borbolea (*Borbolya*)<sup>44</sup>, Stan Cosma (*Sztán Kozma*), Toma Manea (*Manya*), Laurențiu Gruban, Ion Cneazul (*Kenezi*)<sup>45</sup>. În aceeași garnizoană și în același an apar încă: Petru Cocan (*Kokan*)<sup>46</sup>, Matei al lui Ilea (*Illei*), Gheorghe Vlad, Ion Creța (*Krésa*), Trifa Chinez (*Kenéz*), Ion Gaiță (*Kajcsai*, amintit și în 1578)<sup>47</sup>. În garnizoana Zawolocz, în 1580, întâlnim de asemenea două decurii formate aproape în întregime din iobagi români. În decuria lui Mihail Biderre (?), figurează: Petru Ciorla (?) (*Csorla*), Martin din Crișcior (*Kriscsóri*), Ion Balos, Dragomir Stanciu (*Dragumer Stanczil*), Ion Bălan, Alexandru Oprea (*Opra*); iar în decuria lui Gheorghe Nopcea (*Nopcse*), următorii: Matei Dărăbanț (*Drabant*)<sup>48</sup>.

<sup>38</sup> *Ibidem*, p. 27—31.

<sup>39</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, p. 27.

<sup>40</sup> *Ibidem*, p. 58—62. Numele de *Kayczya* poate fi o transcriere greșită pentru numele făgărășan Gaiță, dar poate fi și numele de familie secui Kajcsa.

<sup>41</sup> *Ibidem*, p. 95—109; Archiwum skarbu koronnego, Rachunki królewskie, t. 259 (1580), ff. 4, 14 v., 15. Numele de familie Raț poate fi și de altă origine, de pildă sirbească, dar atunci numele de botez ce-l însoțește este sirbesc: Rác Zsviko.

<sup>42</sup> Numele poate fi și străin. În Făgăraș se întâlnește în sec. XVII numele de familie *Pribakul*, *Pribeagu* (Șt. Pasca, *Nume de persoane și nume de animale în Tara Oltului*. București, 1936, Indice, p. 307).

<sup>43</sup> În Făgăraș Ștefănică (*Ibid.*, p. 330).

<sup>44</sup> La Șt. Pașca, *op. cit.*, Indice, p. 193; *Burbulea, Burbulja* (1633).

<sup>45</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, p. 109.

<sup>46</sup> La Șt. Pașca, *op. cit.*, Indice, p. 211, numele de familie: Cocan.

<sup>47</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, p. 110—111.

<sup>48</sup> La Șt. Pașca, *op. cit.*, Indice, p. 222: Dărăbanț.

Gheorghe Radu, Martin Rada, Neagoie Groza, Gheorghe Dona, Andrei Cerbu (*Cserbi*), Ion Filea (*Füle*)<sup>49</sup>. În garnizoanele Grodno și Vilna, în 1580—1581, întâlnim tot printre pedestrași pe Ion Vlad, Iacob Stoica (amintit și mai sus), Ion Bălan (probabil cel de mai sus), Nichita Simion (*Niekita Simon*) și Petru Gorșa<sup>50</sup>. În sfârșit, tot în 1580, în garnizoanele Nowel și Zawołocz, întâlnim câțiva români, probabil boieri, în rândurile cavaleriei: Pap Ionaș, Ștefan Stepan (*Ztepan*), Nicolae Șoldan (?) (*Szoltán*) și Petru Garda<sup>51</sup>. În anul 1581, primăvara și vara, la Grodno, Uscibów și Vilna, se aflau următorii pedestrași români, cei mai mulți întâlniți și în anul precedent, tot în acele părți: Ioan Voicu, Andrei Ban, Ștefan Oprea, Ion Vlad (decurion), Mihail Popa, Mihail Ban, Ion Ban, Petru Dan, Ion Dan, Olexa (*Alexa*) Fodor, Gheorghe Nicola, Nicolae Bogdan, Iuon (sic!) Gruban, Simion Costa, Anton Costa, Alexa, Nicolae Săcășan, Nicolae Pan, Stoica Petru, Ciucur (*Chywkor*) Ion.<sup>52</sup>

Mercenarii români erau recrutați de fratele lui Ștefan Báthory, Cristofor Báthory, locțiitorul său la conducerea Transilvaniei.<sup>53</sup> Se pare că mercenarii din diferite părți ale Transilvaniei erau strinși la un loc și îndrumați apoi spre Polonia. Ei nu erau duși în Polonia cu forța, ci erau recrutați în oastea polonă — așa cum vom arăta mai departe — în cadrul obligației de a presta serviciul militar, obligație la care erau supuși iobagii de pe domeniile fiscale. În Transilvania, la Alba Iulia, li se plătea ceva la plecare, un fel de avans asupra soldei, restul achitându-li-se în Polonia.<sup>54</sup> Acolo erau organizați în companii sau centurii de infanteriști (*pedites*) în frunte cu un căpitan (*capitaneus*), ajutat de 2—3 vicecăpitani (*vicecapitanei*). O companie (*centuria, rota*) de mercenari cuprindea circa 100 de ostași, împărțiți în 10 decurii, fiecare în frunte cu un decurion (*desiatnik, tizedes*), comandînd obișnuit 9 pușcași (*pixides*). Fiecare companie mai avea 1—2 stegari și 1 toboșar. Un regiment de mercenari consta din circa 20 companii, cu un efectiv de 1987 oameni. Armamentul mercenarilor pedestrași era lancea sau sulița și pușca (*rusznice*)<sup>55</sup>.

Plata mercenarilor se făcea în bani și în natură și ea varia în funcție de grad și de vechimea în slujbă. Mercenarii de rînd, soldații, primeau, dacă erau *pedites veterani*, 4 fl. pol. pe lună; iar dacă erau *novicii*, primeau de obicei numai 3 fl. Căpitanii primeau 10, 20, 32 fl. pol. lunar, dar avem și cazuri, ca acela al căpitanului Dimitrie Kiss de la Oradea, cînd s-au plătit 50 fl. lunar, o soldă foarte mare, ce nu poate fi explicată decît prin aceea că D. Kiss era unul din cei mai apropiați colaboratori ai lui Ștefan Báthory. Vicecăpitanii primeau 5, 6, 8 sau 10 fl. pol. lunar.

<sup>49</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, p. 114; cf. însă și porecla ung. Füle = ureche.

<sup>50</sup> *Ibidem*, p. 119, 127.

<sup>51</sup> *Ibidem*, p. 116.

<sup>52</sup> AGAD, Rachunki królewskie, t. 259 (1581), ff. 72—79 v., 82—90; A. Veress, *Rationes curiae*, pp. 146—148, 154—156.

<sup>53</sup> A. Veress, *Lengyelországi adalékok*, p. 26.

<sup>54</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, p. 74 urm.; cf. și A. Pawiński, *op. cit.*, p. 293.

<sup>55</sup> K. Górski, *Historya piechoty polskiej*. Cracovia, 1893, p. 30—32. Efectivele date mai sus însă variau și la centurii și la decurii. Date se găsesc în AGAD, Rachunki królewskie, t. 259 (1581) ff. 94 v. — 101 v.



Decurionii, 5—6 fl. pol. pe lună. Stegarii erau plătiți cu 2—5 fl. pe lună<sup>56</sup>. Cavaleriștii erau plătiți cu 6 fl. lunar.<sup>57</sup>

Solda se achita lunar pentru perioada de la 26 a unei luni pînă în ziua de 26 a lunii următoare, dar au fost și cazuri cînd pe unii i-au plătit odată la 3, 4 și 5 luni<sup>58</sup>. În timpul lui Ștefan Báthory — tocmai pentru a da mai multă eficiență sistemului său militar — soldele s-au mărit și pentru ostașii poloni și pentru mercenari<sup>59</sup>, ele fiind duble față de cele plătite pe atunci în Ungaria și Transilvania, și anume 2 fl. pentru un pedestraș și 3 fl. pentru un cavalerist<sup>60</sup>. Pentru a ne face o idee despre nivelul soldelor mercenarilor, în raport cu plata altor categorii, amintim că în timpul lui Ștefan Báthory, în Polonia, așa cum reiese din registrele de socoteli ale Curtșii, un lucrător la construirea de eleștee primea 2—3<sup>1</sup>/<sub>2</sub> groși pe zi (1586), dulgherii (*carpentarii bipennales et securiales*) primeau 3—5—6 groși pe zi<sup>61</sup>, iar lucrătorii zidari care au lucrat (în 1601) la castelul Malborg au primit pe zi 6—10—12 groși<sup>62</sup>, în timp ce mercenarii transilvăneni, simpli *pedites*, primeau pe zi 5 groși și cavaleriștii (*equites*), 6 groși pe zi.

Pentru a ne da și mai bine seama, cît reprezenta joldul achitat mercenarilor ardeleni în Polonia de atunci, să dăm și prețurile medii ale citorva mărfuri. La Cracovia, în 1578, un cot (łokiéc) adică 54,94 cm de postav luński costa 34 groși, deci un mercenar pedestraș și-l putea procura cu solda pe 8 zile și jumătate. În 1577, 1 cal costa la Cracovia 240 groși, adică solda unui mercenar pedestraș pe 2 luni, sau a unui mercenar cavalerist pe 1 lună și jumătate; 1 bou, la 1579, 120 groși, adică solda pe o lună a unui pedestraș. În 1582, 1 porc costa 135 de groși, deci solda unui mercenar pedestraș pe 34 zile<sup>63</sup>. La Varșovia, în 1582, un bou costa 180 groși, deci solda unui mercenar pedestraș pe 1<sup>1</sup>/<sub>2</sub> lună sau a unui cavalerist pe 1 lună; 1 cal, în același an, costa 390 groși, adică solda unui cavalerist pe 2 luni și 5 zile; 1 cot de pînză costa în 1584 2 groși, adică jumătate din solda zilnică a unui mercenar pedestraș; 1 cot de postav, în 1584, costa la Varșovia 6,5 groși; iar 1 pereche de ghetete costa 15,3 groși, adică cu solda pe 4 zile un mercenar pedestraș își putea procura o pereche de ghetete<sup>64</sup>. Că mercenarii transilvăneni erau bine plătiți, se poate afirma cu atît mai mult, cu cît, în afară de solda în bani, mercenarii mai primeau postav și hrană. În campanie, ei primeau hrană gratuit; dar în timp de

<sup>56</sup> AGAD, Rachunki królewskie, t. 259 (1581), ff. 70—75 v., 117.

<sup>57</sup> *Ibidem*, f. 129—129 v.

<sup>58</sup> *Ibidem*, ff. 139, 160.

<sup>59</sup> K. Górski, *op. cit.*, p. 22—23.

<sup>60</sup> A. Veress, *Lengyelország adalékai*, p. 32—33.

<sup>61</sup> AGAD, Rachunki królewskie, t. 278 (1586), ff. 101 v. — 103, ff. 104—105 v.

<sup>62</sup> AGAD, Archiwum skarbu koronnego, Działy skarbowe, t. 355 (1601), ff. 84, 85. Pentru plata dulgherilor și zidarilor la Cracovia în acest timp, vezi Iuljan Pelc, *Ceny w Krakowie w latach 1369—1600*, Liow, 1935, p. 90—91.

<sup>63</sup> I. Pelc, *op. cit.*, Anexa, p. 48, 74—76.

<sup>64</sup> W. Adamczyk, *Ceny w Warszawie w XVI i XVII wieku*, Liow, 1938, p. 19—20, 43—44, 47.

pace, hrana li se vindea de către comandant, care o procura pe preț maximal și așa o vindea mercenarilor, care o plăteau din soldă. Postavul pentru uniformă li se distribuia gratuit<sup>65</sup>. Postavul era procurat de comandant de la negustorii cracovieni (Montelupi, Lucca del Pace, Gutteter, Waxman etc.)<sup>66</sup> ori de la cei din Varșovia (Andrei Winieczki). Mercenarii primeau carasie albastră (*cerulea*), albă sau roșie (*rubea*) ori postav luński albastru sau roșu în cantități variabile. De pildă, la Vilna, în 10 mai 1581, pedestrașii din centuria căpitanului Ștefan Lazar au primit postav luński albastru câte 4 și câte 8 coți de persoană<sup>67</sup>. E probabil că, pentru unii din mercenari, condițiile materiale ce li s-au oferit în Polonia au exercitat o anumită atracție și poate că pentru solda obișnuită acasă „nu s-ar fi dus atîția în țară străină pentru a sluji o cauză străină” — cum afirmă A. Veress<sup>68</sup>. În tot cazul, credem că afirmația lui Veress nu poate fi extinsă, după cum vom vedea, și asupra iobagilor transilvăneni, mercenari în armata lui Ștefan Báthory.

Dacă însă condițiile materiale în care erau înrolați mercenarii transilvăneni în armata polonă erau avantajoase, condițiile în care ei își duceau viața la o atît de mare depărtare de casă erau dintre cele mai grele. Pe lîngă faptul că uneori solda nu ajungea la timp și plata ei întîrzia, clima umedă, cu toamne aspre și ierni timpurii și lungi<sup>69</sup>, ca și greutatea legate de campaniile militare și primejdiile la care erau expuși în orice clipă, au făcut foarte greu traiul mercenarilor români transilvăneni în regiunea Mării Baltice. Mulți erau răniți, ori se îmbolnăveau, degerau sau rămîneau pe drum, cum o arată frecventele lustrații (tregeri în revistă) din anii 1581—1582<sup>70</sup>. În vara anului 1581, din 2489 de mercenari pedestrași, 68 erau bolnavi (între ei și decurionul român transilvănean Ion Vlad) și unul rămăsese pe drum<sup>71</sup>. Ca unii care nu aveau nimic comun cu politica de expansiune a șleahței polone în bazinul Mării Baltice, mercenarii transilvăneni adeseori dezertau. Îi determina la aceasta, pe lîngă cele expuse mai sus, și disciplina aspră la care erau supuși, numeroase abateri — unele relativ ușoare — sancționîndu-se cu pedeapsa capitală, potrivit regulamentului<sup>72</sup>. Așa se explică numeroase cazuri de dezertori (*fugitivi*), care se întîlnesc frecvent în registrele de socoteli în anii

<sup>65</sup> Informația o deținem de la regretatul prof. Kazimierz Lepszy de la Universitatea Jagiellonă din Cracovia.

<sup>66</sup> Vezi despre ei, Krystyna Pieradzka, *Handel Krakowa z Węgrami w XVI w.*, Cracovia, 1935, Indeks, s.v.

<sup>67</sup> AGAD, Rachunki królewskie, t. 259 (1581), f. 102 v.

<sup>68</sup> *Lengyelországi adalékok*, p. 32—33.

<sup>69</sup> Cf. în acest sens, *Historia Polski*, I. 2. Pod redakcją Henryka Lowmiańskiego. Varșovia, 1957, p. 501.

<sup>70</sup> Vezi A. Veress, *Rationes curiae*, p. 159—162.

<sup>71</sup> AGAD, Rachunki królewskie, t. 259 (1581) ff. 160 v. — 181; A. Veress, *Rationes curiae*, p. 161—163.

<sup>72</sup> Vezi Stanislaw Kutrzeba, *Polskie ustawy i artykuły kojskowe od XVI do XVIII wieku*. Cracovia, 1937, pp. 160—162, 319, 321—329; Ignacy Polkowski, *Sprawy wojenne króla Stefana Batorego*. Cracovia, 1887, p. 240—252. (*Acta historica res gestas Poloniae illustrantia*, XI).

1581—1582. În vara anului 1581, între 26 iunie și 26 iulie, au fugit 41 de oameni din totalul de 2489 de pedestrași, între ei și românul transilvănean Nicolae Săcășan (*Sagasan*)<sup>73</sup>. În urmărirea fugarilor erau trimise detașamente, cum a fost cel al lui Bagniewski în 1586, trimis „causa persequendi pedites fugitivos hungaros”<sup>74</sup>, sau mai târziu, după moartea lui Ștefan Báthory, în 1601, detașamentul condus de Thelefus Solthari și Jankowski „missi ad persequendos profugos pedites ungaros et ad aulam S.M.R. deducendos”<sup>75</sup>. Această știre din urmă e importantă și pentru faptul că ne atestă existența mercenarilor „unguri” în Polonia, la 15 ani după ce în 17 decembrie 1586 ei fuseseră plătiți pentru ultima dată și s-a renunțat la serviciul lor („quibus etiam servitium est renonciatum”)<sup>76</sup>, ceea ce, credem, trebuie înțeles în sensul că au fost concediați și au revenit în Transilvania, între alții, și mercenarii români ardeleni, înrolați în oastea polonă.

Cu toate condițiile grele ale vieții de mercenar, iobagii români transilvăneni au intrat în oastea polonă an de an timp de un deceniu (1576—1586) și sporadic, în anii următori, preferînd rigorile vieții militare și ale campaniilor pe țărmul îndepărtat al Mării Baltice, condițiilor insuportabile de acasă și nădăjduind să scape, pe această cale, de sarcinile apăsătoare ale servituții. Nu trebuie uitat totodată că plecarea lor în Polonia, pentru a sluji în oaste, era impusă de obligația militară ce revenea iobagilor de pe domeniile fiscale și, de bună seamă, și celor de pe moșiile ardelenale ale familiei Báthory.

Se pun acum cîteva întrebări, și anume: care era apartenența de clasă a românilor transilvăneni din Polonia acelei vremi, din ce regiuni ale Transilvaniei erau ei și care era numărul lor. Să încercăm a da un răspuns în cele ce urmează.

În ce privește originea socială a mercenarilor români transilvăneni din oastea polonă, în registrele polone de socoteli nu aflăm nici o indicație. Dacă vom lua în considerație sistemul antroponomic al grăjdarilor și vizitiilor, cît și cel al mercenarilor români ardeleni aflați în Polonia în perioada 1576—1586, vom vedea că uneori ei apar denumiți numai cu numele de botez singur sau însoțit de poreclă (Radu, Barbu, Stanciu, Stoica, Oprea cel Bătrîn, Oprea cel Mic, Lupu Lobodă, Stanciu Brînză, Ioan Cioară etc.) sau cu un nume compus din două elemente: numele de botez al unei persoane pus în relație cu ascendentul său (Radu Stanciu, Stanciu Pepele, Stoica Barbu, Oprea Danciu, Dragomir Stanciu, Gheorghe Gooi etc.), cu locul de origine (Oprea din Făgăraș, Barbu din Sărata, Radu din Beclean (în Țara Făgărașului) etc., cu îndeletnicirea personală (Cociș Jurj, adică vizitiul, Podar Ion, Morar Drăghici etc.).

<sup>73</sup> AGAD, *Rachunki królewskie*, t. 259 (1581), ff. 160 v. — 181; A. Veress, *Rationes curiae*, p. 161—163.

<sup>74</sup> A. Veress, *Ibidem*, p. 225.

<sup>75</sup> AGAD, *Rachunki królewskie*, t. 298 (1600—1602), f. 172. Aici pare a fi vorba numai de cei din garda de la curtea regelui.

<sup>76</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, p. 229.

Acestea sînt elementele cele mai vechi ale sistemului antropomastic<sup>77</sup>; dar în listele de socoteli apar și nume de familie (de ex. Mocea, Popa, Șoldan, Raț, Pap) sau altele de botez (Voina, Manea, Ruja, Vlad, Dan, Petrașcu), devenite nume de familie la sfîrșitul sec. al XVII-lea și mai ales în sec. al XVIII-lea. Ținînd seama de faptul că numele de familie se impune, ocazional, abia din sec. al XVII-lea, ca și de faptul că numele de familie ca element ereditar și distinctiv onomastic familial a fost adoptat pentru prima oară de „boieri” și numai mai tîrziu de masa poporului de rînd<sup>78</sup>, putem trage concluzia că imensa majoritate a numelor românești din socotelile Curții și vistieriei polone designează iobagi și numai cîteva, ca nume de familie, pot designa „boieri” sau cnezii. Dar în determinarea apartenenței de clasă, pornind de la sistemul antropomastic, trebuie să fim foarte prudenți, deoarece în unele cazuri unele nume de „boieri” sînt purtate și de iobagi<sup>79</sup>, iar alteori, nume presupuse a designa „boieri” designează, de fapt, iobagi. În acest caz, criteriul antropomastic trebuie în mod necesar coroborat cu anumite condiții social-istorice. Astfel, numele de Mocea, Popa, Bogdan, Raț, ca nume de familie, designează desigur iobagi, nu „boieri”, din moment ce ele apar între pedestrași și știm că „boierii” erau obligați să presteze serviciul militar, obișnuit, călare<sup>80</sup>. De asemenea, numele de Trifa chinez și Ion cneazul, care par a designa o categorie socială mai ridicată, pare curios a le întîlni printre pedestrași, din moment ce știm că cnezii mergeau personal la oaste doar la cavalerie. În acest ultim caz, e de presupus că respectivii Trifa și Ion sînt cnezii decăzuți, descendenți ai unui cneaz, a căror condiție socială s-a degradat, între timp, la aceea de iobag. Pentru a nu presta sarcinile obișnuite iobăgești ei se angajează ca mercenari, eliberîndu-se după prestarea serviciului militar de pomenitele sarcini feudale, în locul cărora le revin obligații militare. Condițiile social-istorice sînt în toate aceste cazuri decisive pentru descifrarea apartenenței de clasă a celor întîlniți în registrele polone de socoteli. Este neîndoielnic că, indiferent de indicațiile date de sistemul antropomastic, toți cei angajați la curtea polonă ca grăjdari, vizitii, aparțin cu toții clasei fundamentale a

<sup>77</sup> Cf. Șt. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*. București, 1936, p. 61.

<sup>78</sup> *Ibidem*, p. 62—63 și Glosarul antropomastic, s.v. Putem adăuga însă că deși în sec. al XVI-lea numele de familie nu sînt stabilizate, există totuși și acum și în listele polone de socoteli, dar mai ales în urbariile transilvănene din sec. al XVI-lea, nume de familie (Informația acad. David Prodan).

<sup>79</sup> Șt. Meteș, *Contribuții la studiul populației din Transilvania în trecut*. II. *Boierii ostași din Țara Oltului în veacul al XVIII-lea după conscripția din 1744*. București, 1942, (Bălan, Dan, Codra, Cioară, Cocan, Costa, Neagoie, familii de boieri, dar toate în sec. al XVIII-lea); Șt. Meteș, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, I. Cluj, 1935, p. 66; Răspop Ion, boier și p. 318: Răspop Stoica, iobag fiscal, ambii din sec. al XVIII-lea.

<sup>80</sup> Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 66—67, Diplomele din sec. al XVII-lea vorbesc în legătură cu boierii făgărașeni numai de serviciu militar călare, dar în secolul următor mulți serveau deja pedestri (Șt. Meteș, *Contribuții la studiul populației din Transilvania*, II, p. 4—6).

orînduirii feudale, țăranimii iobage, asuprite și exploatate<sup>81</sup>. „Boierii“ vor fi fost, dintre toți cei pomeniți mai sus, numai Pap Ionaș, Stefan Stepan, Nicolae Șoldan și Petru Garda, înregistrați în 1580 în rîndurile cavaleriei.<sup>82</sup>

Predominarea covîrșitoare a iobagilor în Polonia, pe timpul lui Ștefan Báthory, înrolați în cea mai mare parte ca mercenari în armată, se explică firesc în condițiile epocii. Extinderea și în Transilvania a sistemului de recrutare la oaste a iobagilor introdus în Polonia a dat și iobagilor români ardeleni posibilitatea să scape de sarcinile iobăgești, plecînd ca mercenari în Polonia și devenind, în urma prestării serviciului militar, libertini scutiți de sarcinile iobăgești, în schimbul obligației de a sluji la oaste<sup>83</sup>. Ceea ce i-a determinat a fost, fără îndoială, în cazul lor, nu setea de cîștig, cum pretinde A. Veress<sup>84</sup>, nu fîgăduielile de avantaje materiale, ci greua lor situație economico-socială pe care și-o puteau îmbunătăți întrucitva, îmbrăcînd haina de mercenar. Într-adevăr, dacă ne referim, de pildă, la iobagii din Țara Făgărașului, din rîndurile cărora s-a recrutat — după cum vom vedea — majoritatea mercenarilor români din armata polonă, situația lor în perioada 1560—1570, deci foarte aproape de epoca la care ne referim, era grea. Obligațiile lor către cetatea Făgăraș, în acel timp, cuprindeau dări în vite, 2—6 oca de unt anual de fiecare sat mare sau mic, după mărimea fiecăruia, 1 fl. de argint la sf. Gheorghe, de fiecare sat, toamna de fiecare casă de iobag: 1 cîblă de grîu, o cîblă de ovăs, 5 căpățîni de varză, 12 păstrăvi. La sf. Mihail și de Crăciun, fiecare iobag era obligat să care la cetate cîte 1 car de lemne. Fiecare iobag era dator să facă 3 zile la secerișul grîului ori ovăsului și 2 zile la cositul fînului. Ei erau supuși la diferite birșaguri (amenzi) și daturi (din rășină, pește, găini etc.). Dacă cineva fura vreun bou, vacă, oaie sau porc, îl plătea de 12 ori; dacă vreun iobag român fura un cal, plătea cu capul. Se mai adăugau diferite sarcini militare și altele.<sup>85</sup>

<sup>81</sup> Aceeași opinie o exprimă și A. Veress, *Rationes curiae, Introducere*, p. X.

<sup>82</sup> Vezi mai sus p. 352. Este interesant de menționat că în testamentul său întocmit la 12 mai 1585 la Niepolomice, lăsînd cetatea și domeniul Făgărașului nepotului său Baltazar Báthory, Șt. Báthory scutește pe boieri de slujba militară: „...Et quoniam terra Fogoras a contributionibus publicis libera est, obligamus et oneramus possessores hujus arcis pro tempore existentes, ut in omnem expeditionem generalem ducentos equites et centum pedites strenuos bonos milites, non bojares ducant“ (A. Veress, *Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése* (Correspondența lui Șt. Báthory, principe al Transilvaniei și rege al Poloniei), I. Cluj, 1944, p. 299).

<sup>83</sup> Datorăm aceste lămuriri acad. David Prodan, căruiua îi mulțumim și pe această cale.

<sup>84</sup> A. Veress, *Lengyelország adalékok*, p. 32—33.

<sup>85</sup> Șt. Metes, *Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria*, I, 1500—1520. București, 1921, p. 249—252 și același, *Situația economică a românilor din Țara Făgărașului*, p. XLIII—XLIV.

Pentru a scăpa de sarcinile iobăgești, au plecat iobagii români din Țara Făgărașului, ca și din alte părți ale Transilvaniei<sup>86</sup>, pe îndepărtatele țărmuri ale Mării Baltice, în slujbă militară polonă.

Dar cu aceasta atingem cealaltă chestiune: din ce regiuni ale Transilvaniei erau iobagii români amintiți în socotelile polone? Pentru a răspunde la această întrebare e necesar să avem în vedere trei criterii: antroponomastic, teritorial și cel al condițiilor social-istorice, care uneori se completează unul pe celălalt și, ca atare, trebuie privite în strînsă interdependență. Întrucît ar fi foarte greu, dacă nu chiar imposibil, să stabilim în fiecare caz apartenența teritorială a iobagilor români înregistrați în socotelile polone, ne vom mulțumi să efectuăm o operație de sondaj în imensa cantitate de nume aflătoare în registrele polone, pentru a determina, cel puțin în mare, regiunile transilvănene din care au plecat iobagii români pe meleaguri străine. Dacă luăm în considerație, în ansamblu, numele de grăjdari, vizitii și mercenari români, vedem, de pildă, că în Țara Făgărașului se întilnesc multe din aceste nume, ca: Bălan, Bălaș, Băncilă, Barb, Birlea, Bogdan, Brinză, Bucur, Burbulea, Cerbu, Cioară, Ciorba (?), Cocan, Conea, Costa, Crăciun, Damian, Dan, Danciu, Dărăbant, Drăghici, Dragomir, Dragu, Filea, Gabor, Gaiță, Gaspar, Jurj, Goia, Guțu, Leuștean, Lupu, Manea, Manu, Mocea, Moldovan, Molnar, Murășan, Neacșu, Nechita, Neagoie, Nicula, Novac, Olah, Oprea, Pan, Pap, Pepelea, Petrașcu, Podar, Poienar, Popa, Pribeagu, Puluț, Radu, Rada, Raț, Ruja, Simion, Stanciu, Stan, Stoica, Șoldan (?), Ștefănuță, Todor, Vlad, Vlasie, Voila, Voina<sup>87</sup>. Aceasta ar indica originea făgărășeană a purtătorilor unor astfel de nume. Dar unele din numele iobagilor români transilvăneni atestați în Polonia, ca Dan, Bogdan, se află nu numai în Făgăraș, ci și în alte regiuni, de pildă în com. Șugag, Țelna și Totoiu din comit. Alba de Jos, iar altele, ca, de pildă, Ciucur, nu se întilnesc în Făgăraș, ci în alte locuri (Spring, comit. Alba de Jos, Ciucur Anton)<sup>88</sup>. Admițînd deci posibilitatea ca unii din ei să fi fost din comit. Alba de Jos și fără a putea susține originea făgărășeană a tuturor celor de mai sus, noi dispunem încă de criteriul teritorial și de cel istoric, care ambele ne dovedesc că unii iobagi români ardeleni aflători în Polonia erau din părțile Făgărașului. Astfel, în o serie de cazuri se indică originea făgărășeană a respectivului prin Fogorasi<sup>89</sup>, adică din Făgăraș, Szarátai<sup>90</sup> adică din Sărata, sat în Țara Făgărașului, Dridy, adică din Dridif, Dridih<sup>91</sup>, sat tot acolo, sau Bethleni, adică din Becleanul Făgărașului<sup>92</sup>. S-ar

<sup>86</sup> De ex. din Chioar. Pentru obligațiile iobăgești (cens, daturi etc.) ale iobagilor români de acolo față de Cetatea de Piatră vezi urbariul din 20 aprilie 1566 al acelei cetăți, la Șt. Meleș, *Viața agrară . . .*, p. 191—198.

<sup>87</sup> Cf. Șt. Pașca, *op. cit.*, Glosarul antroponomastic, s.v.

<sup>88</sup> Cf. Șt. Meleș, *Viața agrară . . .*, p. 160.

<sup>89</sup> Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 237; Fogoroș, nume de familie, mai tîrziu.

<sup>90</sup> *Ibidem*, p. 317: mai tîrziu nume de familie: Sărătean.

<sup>91</sup> Cf. *ibidem*, p. 227.

<sup>92</sup> *Ibidem*, glosar, s.v.: nume de familie: Beclerean, Bethlenaru, de la Beclean.

putea obiecta că nici criteriul teritorial nu este în toate cazurile decisiv, în sensul că astfel de nume pot indica localități din diferite părți ale Transilvaniei (de ex. Becleanul ar putea fi și cel din reg. Cluj). În acest caz, trebuie avut în vedere, în continuare, criteriul istoric. Extinzînd asupra Transilvaniei reforma militară înfăptuită în Polonia, Ștefan Báthory a dispus, de bună seamă, și aici, ca și acolo, recrutarea la oaste a iobagilor de pe domeniile fiscale, aparținătoare de diferite cetăți, sau a celor de pe domeniile familiei Báthory. Un domeniu fiscal era și Făgărașul și dacă la această împrejurare istorică adăugăm celelalte două criterii pomenite mai sus, rezultă în chip evident că unii din iobagii ardeleni angajați în Polonia pe vremea lui Ștefan Báthory au fost din Țara Făgărașului.

În chip firesc, atenția noastră se îndreaptă acum asupra altor domenii fiscale, cum ar fi cele ale cetăților Chioar, Șimleu, Deva, Hunedoara etc. Dacă extragem din listele de socoteli polone numele care indică localități din Chioar, constatăm că unele din ele indică iobagi români. Astfel, Hosszufalvi Ioan, Hosszufalusi Andrei și Hosszufalusi Petru<sup>93</sup> pot fi iobagi români din satul Hosufalău (Satulung), care ținea de cetatea Chioar. Dar ținînd seamă de caracterul mixt al satului, Hosszufalusi Daniel<sup>94</sup> va fi fost ungar. O serie de iobagi: Körtvélyesi Ștefan, Körtvélyesi Grigore și Körtvélyesi Gheorghe<sup>95</sup>, cum rezultă din context, par a fi români din Curtuiuș (Chioar); în schimb Körtvélyesi Valentin<sup>96</sup> e, desigur, ungar din Curtuiușul Bihorului. Din Surduc, sat românesc în Sălaj, sînt înregistrați Szurdok Gheorghe, Szurdok Vartolomei (Bartalis).<sup>97</sup> Din satele românești din Chioar: Mireșul și Mogoșești, întilnim iobagii Nyiresi Grigore și Nyiresi Ion<sup>98</sup> — alături de un Terebesi, din satul mixt Terebești din Sătmăr, lângă Ardud — și iobagul român Mogasfalvi Ștefan<sup>99</sup>. Tot din Chioar sînt și iobagii din localitatea românească Șomcuta: Somkuti Baltazar, Somkuti Dumitru, Somkuti Martin, Somkuti Petru și Somkuti Simion<sup>100</sup>. Ținînd seama de contextul în care-i aflăm amintiți în registru, probabil că tot din Chioar, și anume din Remetea sînt următorii iobagi: Remetei Toma, Remetei Anton și Remetei Avram<sup>101</sup>. În sfîrșit, o serie de iobagi români și unguri sînt amintiți în legătură cu cetatea Seini, tîrgul mixt Seini (Szinyérváralya) dintre Satu Mare și Baia Mare, probabil domeniu al familiei Báthory: Várallyi Luca, Várallyi Leonard, Várallyi Baltazar, Várallyi Gaspar, Várallyi Ștefan, Várallyi Ion, Várallyi Lucaci.<sup>102</sup>

<sup>93</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, p. 113, 150, 151.

<sup>94</sup> *Ibidem*, p. 150.

<sup>95</sup> *Ibidem*, p. 61, 95, 154.

<sup>96</sup> *Ibidem*, p. 112.

<sup>97</sup> *Ibidem*.

<sup>98</sup> *Ibidem*, p. 107, 127, 151.

<sup>99</sup> *Ibidem*, p. 149, 162.

<sup>100</sup> *Ibidem*, p. 61, 148, 150. Pentru Somkuti Baltazar și Somkuti Martin nu este exclusă și originea maghiară.

<sup>101</sup> *Ibidem*, p. 98, 101, 151.

<sup>102</sup> *Ibidem*, p. 60, 110, 112, 113, 115, 157, 160.

Din părțile Hunedoarei și Zarandului, stînd în legătură cu cetățile de acolo, Deva și Hunedoara, de asemenea au fost iobagi români, cum o indică numele de Kriscsori Martin, din Crișcior, sat românesc din Zarand. Poate că din Hunedoara, din satul Riușor, va fi fost Ștefan Rosczwri<sup>103</sup>, deși e posibil să fi fost din satul cu același nume din Țara Făgărașului sau din satul românesc Rușor din Chioar (Lăpuș) ori chiar din Rușcior, unul în părțile Bistriței, altul în părțile Sibiului. De cîteva ori întîlnim iobagi al căror nume derivă din Dobra: Dobrai Ion<sup>104</sup> și Dobrai Gheorghe<sup>105</sup>. Numele de Dobra este atestat în Făgăraș<sup>106</sup>, deși în cazul de față se pare că avem de-a face, poate, cu o persoană originară din tîrgul hunedorean Dobra sau, mai probabil, din satul Dobra Sătmarului, lângă Arad, posesiune a familiei Báthory.

Au plecat în Polonia și iobagi români din părțile Bihorului, cum ne arată numele lui Mihail Vasadi din satul românesc de acolo, Vășad. Iobagii români din aceste părți au fost, desigur, mai numeroși și, pentru identificarea lor, lista completă a celor duși de la Oradea în Polonia de căpitanul Dimitrie Kiss, în 1581, ar necesita o analiză detaliată<sup>107</sup>. În aceeași listă întîlnim și numele de Mihail Halmosdi de la satul românesc Halmășd din Sălaj, aparținînd de cetatea Șimleu. Tot din Sălaj se pare că era și iobagul Toma Harakléni<sup>108</sup>, probabil din satul românesc Hercelean, ca și cei amintiți cu numele de Szilvási, probabil din satul românesc Silivaș din Sălaj<sup>109</sup>.

O serie de alte nume ne trimit în alte părți ale Transilvaniei. Astfel, Szindi Ion<sup>110</sup> indică desigur un iobag român originar din satul românesc Szind, azi Săndulești, de lângă Turda; un Gherasim Șeulia<sup>111</sup> pare a arăta pe cineva din satul românesc Șeulia de lângă Luduș sau Șeulia română din apropiere de Ocna Mureș; un Zelestati Ion<sup>112</sup> pare a indica pe cineva originar din satul mixt Seliștat (azi în raionul Agnita).<sup>113</sup>

Din succinta analiză întreprinsă aici — mai mult un sondaj — rezultă că iobagii români transilvăneni aflători în Polonia în timpul lui Ștefan Báthory au fost cei mai mulți de pe domeniul fiscal al Făgărașului și din nord-vestul Transilvaniei, de pe domeniul cetății Chioar, ambele domenii

<sup>103</sup> Vezi aici, mai sus (p. 347).

<sup>104</sup> A. Veress, *Rationes curiae*, p. 107, 109.

<sup>105</sup> Ibidem, *Lengyelországi adalékok*, p. 30—31.

<sup>106</sup> Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 22.

<sup>107</sup> AGAD, *Rachunki królewskie*, t. 259 (1581), ff. 115—119; A. Veress, *Rationes curiae*, p. 151—153. Se mai află acolo numele Raț (*Rácz*) Ion, Vlășie (*Blasius*) Oláh și altele.

<sup>108</sup> A. Veress, *ibidem*, p. 109 (1580, Newel).

<sup>109</sup> Cf. în acest sens și Szádeczky-Kardos L., *op. cit.*, p. 11.

<sup>110</sup> Vezi mai sus (p. 350).

<sup>111</sup> Vezi mai sus (p. 351).

<sup>112</sup> AGAD, *Rachunki królewskie*, t. 253, f. 216; A. Veress, *Rationes curiae*, p. 9, citește: Zelestai.

<sup>113</sup> N. Iorga, *op. cit.*, l. c. îl socotea, greșit, „din Săliște“. Numele de Zelestati se întîlnește și la Făgăraș în sec. XVIII (Șt. Meteș, *Contribuții la studiul populației din Transilvania în trecut*, p. 13, 15).



prin excelență militară între toate domeniile fiscale din Transilvania. Urmează apoi cei din Zarand și Hunedoara și cei din Bihor, Sălaj și Satu Mare, desigur de pe moșiile familiei Báthory, aflători în aceste părți<sup>114</sup>. Lor ar trebui să li se adauge cei din părțile Aradului și din Banat, asupra cărora însă nu ne-am putut extinde.

Alții vor fi fost din comitatele Turda, Alba de Jos și Alba de Sus, ca și din altele, de pe moșiile diferiților feudali. Este de presupus însă că dat fiind interesul feudalilor de a reține pe moșiile lor forța de muncă, ca și acela de a nu-și vedea iobagii lor scutiți de sarcinile iobăgești în schimbul slujbei militare, cei mai mulți feudali nu vor fi îngăduit iobagilor lor să plece în Polonia. Totuși, documentele vremii dovedesc că au plecat la oaste în Polonia și iobagi de pe domenii particulare, obținând apoi scutiri de sarcinile iobăgești. În acest sens sînt grăitoare două acte (din 8. I. 1582 și 18. XI. 1583) ale lui Ștefan Báthory, care arată că 15 iobagi ai familiei nobiliare Becz din Ciuc au fost eliberați de sarcinile iobăgești, după ce au revenit din Polonia, pentru serviciile militare prestate acolo regelui. Pentru a răscumpăra sarcinile iobăgești ale celor 15 iobagi eliberați, Ștefan Báthory cere să se dea nobilei Becz Pálné 15 porți de iobagi pe o altă moșie.<sup>115</sup> În acest caz, era vorba, desigur, de feudali aflați în serviciul principelui, „familiari“ de ai săi dispuși să permită, la cererea principelui, plecarea la oaste a unor iobagi de pe moșiile lor.

Obligația de a sluji la oaste nu se extindea asupra iobagilor de pe domeniile particulare. Dacă — cu învoirea feudalilor — au plecat în Polonia și iobagi de pe astfel de domenii, ei au făcut aceasta tot pentru a scăpa de sarcinile iobăgești, ridicîndu-se în categoria libertinilor. Din cele două acte ale lui Ștefan Báthory, pomenite mai sus, se vede lămurit că iobagii de pe domeniile feudale particulare au fost scutiți de sarcinile iobăgești, numai după ce au prestat serviciul militar în Polonia.

În ceea ce privește iobagii de pe domeniile fiscale (ale cetăților) sau cei de pe moșiile familiei Báthory, ei erau obligați să slujească la oaste într-un anumit număr. De aceea unii din ei au trebuit să plece în Polonia, să slujească acolo ca mercenari și numai după înapoierea în Transilvania au fost eliberați de sarcinile iobăgești. În noua lor condiție socială de libertini, ei rămîn și pe mai departe în dependența feudală, care însă acum se exprimă prin prestarea slujbei militare, iar nu a sarcinilor iobăgești. Faptul că în Polonia îi aflăm în rîndurile mercenarilor, primind soldă în bani și în natură, n-are nici o importanță pentru determinarea condiției lor sociale. Ei sînt iobagi care slujesc în Polonia, cu arma în mînă, stăpînului lor feudal: regele Poloniei și principe al Tran-

<sup>114</sup> Mulțumim aici prof. C. Suciș și prof. univ. S. Jakó pentru numeroasele lămuriri ce ne-au dat în legătură cu stabilirea apartenenței teritoriale a iobagilor.

<sup>115</sup> Vezi Ötvös Agoston, *Báthory István lengyel király levelei 1576—1585* (Scrisorile regelui polon Șt. Báthory), în *Magyar Történelmi Tár* (Magazin istoric maghiar), VIII, 1861, pp. 225, 235.

silvaniei, și, ca unii care provin din afara Poloniei, sînt supuși — ca toți străinii, de altfel — statutului trupelor de mercenari. E foarte probabil însă că unii din ei vor fi fost eliberați anterior de sarcinile iobăgești, în urma unor servicii militare prestate altă dată și că vor fi venit în Polonia, acum, în calitate de libertini, spre a-și îndeplini îndatoririle militare la care erau obligați.

Numărul iobagilor români transilvăneni care au slujit în Polonia în anii 1576—1586, fie la Curte, fie în armata polonă, nu poate fi precizat. În numeroase cazuri, s-ar putea să fie vorba de români, dar identificarea lor este imposibilă, deoarece, dacă numele derivate din numiri de localități în formă maghiară indicînd apartenența teritorială (Vizaknai, Szászvárosi, Dévai, Szebeni, Brassai, Fejérvári, Temesvári, Fenesi, Désfalvi, Tordai, Fogarasi, Szakmári, Tasnádi, Lugossi, Orsovai și multe altele) nu sînt legate de un nume de botez care e tipic românesc (cum ar fi Radu, Mircea, Oprea, Danciu, Vlad, Stoica, Stanciu, Stan, Manea, Costa, Nicola, Bogdan, Voica etc.), ci de un nume de botez care poate fi și maghiar sau de altă origine (Ion, Matei, Grigore, Gheorghe, Petru, Nicolae, Dumitru, Andrei, Toma etc.) este greu de precizat etnicul respectivului purtător al numelui. El poate fi ungur sau secui, dar poate fi și român, după caracterul etnic al localității indicate de respectiva numire de localitate. De asemenea, cînd întîmpinăm nume de botez care nu sînt tipic românești legate de apelativul Kiss (= cel mic) sau Nagy (= cel mare), purtătorii unor astfel de nume pot fi presupuși ca aparținînd oricărei naționalități din Transilvania, deci pot fi și iobagi români. În sfîrșit, unele nume românești sau indicînd ocupația sînt rediate în formă maghiară (de ex. Cismașu prin Czizmadia, Cociș, adică vizitiul, căruțașul, prin Kocsis, Morar, prin Molnár etc.). În aceste condițiuni, cele 150 de nume românești (sau, eventual, mai puține, dacă unele nume sînt îndoielnice)<sup>116</sup> pomenite în listele polone de socoteli reproduse mai sus, la care se adaugă numele de iobagi români, discutate aici mai înainte, în paragraful privitor la localizarea teritorială a românilor din armata polonă, reprezintă, desigur, numai o parte din iobagii români transilvăneni aflați în Polonia pe timpul lui Ștefan Báthory. E probabil că în armata polonă au slujit atunci sute de iobagi români transilvăneni.

În încheierea acestui articol, se cuvine să subliniem importanța materialelor din socotelile polone pentru istoria iobagilor români din Transilvania, care au căutat ușurarea situației lor grele prin îmbrățișarea asprei slujbe de mercenari. Din acest punct de vedere înrolarea iobagilor ardeleni în oastea polonă comportă într-adevăr o particulară semnificație socială: ea reprezintă și un moment caracteristic în strădania iobagilor de a scăpa de apăsătoarele sarcini feudale, chiar cu prețul singelui.

Totodată materialele de față contribuie la lărgirea cadrului relațiilor noastre politice cu Polonia nobiliară, dovedind că poporul român din

<sup>116</sup> Într-adevăr, cînd se operează cu elemente antroponomastice, fără alte indicații, e de presupus totdeauna un anumit coeficient de relativitate.

Transilvania a avut și el legături cu Polonia feudală, la fel ca și poporul român din celelalte două țări române.

Din punctul de vedere al istoriei militare, materialele din registrele de socoteli ale Poloniei, din sec. al XVI-lea, pun într-o lumină nouă rolul militar, în calitate de mercenari, al iobagilor români din Transilvania, alături de numeroși mercenari de alte naționalități care au slujit între 1576—1586 în armata polonă.

În sfârșit, materialele din registrele polone de socoteli din timpul lui Ștefan Báthory au o deosebită importanță și pentru studierea antroponomastice române din evul mediu. Pentru a ne da seama de valoarea, sub acest raport, a materialelor folosite în acest articol, e suficient să spunem, de pildă, că numele fâgărășan Borbolea (Borbolya) atestat în aceste materiale în 1580, era cunoscut pînă acum numai din sec. al XVII-lea (1633, *Burbulea, Burbulja*)<sup>117</sup>. Numele de familie fâgărășan Mocea (*Mocha*) atestat la noi în 1580, era cunoscut doar din 1726: *Mocsa*<sup>118</sup>. Numele de familie din aceeași regiune, Pan, atestat la noi tot în 1580, era cunoscut doar din sec. al XVIII-lea (1758)<sup>119</sup>. De asemenea numele de familie fâgărășene Pap, Pepelea, Petrașcu, Podar, Poenar, întâlnite în registrele polone, erau cunoscute doar din sec. al XVIII-lea (1726, 1758, 1788)<sup>120</sup>; iar numele fâgărășan Voila, cunoscut pînă acum doar din sec. al XVII-lea (1625)<sup>121</sup>, se dovedește acum a fi mai vechi cu cel puțin o jumătate de secol. Prin urmare, cercetările de antroponomastică medievală română transilvăneană nu se pot dispensa de aici înainte de materialele prețioase cuprinse în registrele de socoteli ale curții polone, din anii 1576—1586, care i-au scăpat regretatului Ștefan Pașca.

Prezenta noastră contribuție dezvăluie un capitol necunoscut din viața iobăgimii române transilvănene în sec. al XVI-lea. Aflători la Curtea sau în oastea polonă între 1576—1586, unii din ei au continuat să slujească în Polonia și sub urmașul lui Ștefan Báthory, Sigismund III Wasa, în garda palatului. Originari cei mai mulți de pe domeniile fiscale, iobagii români ardeleni au căutat, pe cîmpiile de la Marea Baltică, alături de frații lor, iobagii unguri și secui, ușurarea grelei lor situații economice, mulți din ei jertfindu-și chiar viața departe de țară, în slujba intereselor politice ale șleahței polone, cu care ei nu puteau avea și nici n-au avut nimic comun.

MIHAIL P. DAN

<sup>117</sup> Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 193.

<sup>118</sup> *Ibidem*, p. 282.

<sup>119</sup> *Ibidem*, p. 296.

<sup>120</sup> *Ibidem*, pp. 296, 299, 300, 303.

<sup>121</sup> *Ibidem*, p. 349.

DE L'HISTOIRE DES SERFS ROUMAINS EN TRANSYLVANIE.  
LES SERFS ROUMAINS DE TRANSYLVANIE EN POLOGNE  
AU XVI-E SIÈCLE.

(Résumé)

Au temps de Stefan Báthory, roi de Pologne et Prince de Transylvanie, les rapports économiques et politiques entre la Transylvanie et la Pologne étaient très étroits.

La présence de serfs roumains de Transylvanie en même temps que de serfs hongrois et szeklers de Transylvanie à la cour et dans l'armée polonaise, se situe dans le cadre de ces rapports.

On retrouve la trace de ces serfs roumains de Transylvanie dans les livres de comptes de la cour de Pologne, parmi les garçons d'écurie (*agasones*) et les cochers (*aurigae*) mais, surtout, dans l'armée parmi les mercenaires. L'auteur s'occupe de l'organisation et du paiement de ces catégories de serfs roumains de Transylvanie entrés au service de la Pologne et insiste particulièrement sur les mercenaires. Les conditions matérielles (solde, nourriture, habillement), selon lesquelles ces mercenaires transylvains étaient enrôlés dans l'armée polonaise, étaient avantageuses, mais, malgré cela, la dureté du climat, la sévérité de la discipline et les dangers auxquels ils étaient exposés, ont déterminé un grand nombre d'entre eux à déserter.

L'auteur s'occupe aussi de savoir à quelle classe de la société appartenaient ces roumains de Transylvanie partis en Pologne, ainsi que de leur localisation territoriale et de leur nombre. En ce qui concerne leur origine sociale, l'auteur établit, en se basant sur l'analyse du système anthroponymique des garçons d'écurie, des cochers et des mercenaires roumains de Transylvanie qui se trouvaient en Pologne au cours des années 1576—1586, ainsi que sur la base des conditions historiques et sociales, que presque tous étaient des serfs, que la gravité de la situation économique, le lourd fardeau de l'exploitation féodale, poussaient à partir vers les rivages éloignés de la Mer Baltique pour échapper, en échange de leur engagement dans l'armée, aux charges du servage.

Prenant en considération les criteriums suivants: anthroponomastique, territorial et historique, l'auteur réussit à établir que la plupart des serfs roumains qui se trouvaient en Pologne au temps de Stefan Báthory provenaient des domaines fiscaux de la cité de Făgăraș, ainsi que de celle de Chioar, ensuite de ceux de Zaránd, Hunedoara, Bihor, Sălaj, Satu Mare, un grand nombre d'entre eux provenant des domaines de la famille Báthory. D'autres étaient des environs d'Arad, du Banat, des comtés de Turda, Alba de Jos, Alba de Sus etc.

Le nombre de serfs roumains de Transylvanie ayant servi en Pologne au cours des années 1576—1586, soit à la cour, soit dans l'armée polonaise, est impossible à préciser, étant donné qu'ils sont enregistrés avec d'autres sous le nom de „hongrois“ et qu'il n'existe aucune autre indication à leur sujet. Il est probable que des centaines des serfs roumains de Transylvanie ont servi dans l'armée polonaise à la fin du XVI-e siècle.

Dans la conclusion de son étude, l'auteur souligne l'importance documentaire des registres de comptes polonais pour l'histoire des serfs roumains, hongrois et szeklers de Transylvanie et en particulier pour l'étude du système anthroponymique de la paysannerie roumaine transylvaine à l'époque féodale.